

Varga András

A gyermekotthonok és a gyermekjóléti szolgálatok kapcsolatának alakulása – a gyámok szemszögéből

Jelen tanulmány első részében, mely a Kapocs 14. számában olvasható, azt vizsgáltam, hogy a gyermekjóléti szolgálatok oldaláról nézve valójában hogyan alakult az együttműködés a gyermekotthonokkal.

Az alábbiakban arra keresünk választ, hogyan látják ezt a kérdést gyermekotthonok.

A gyermekotthonok véleményét a gyermekjóléti szolgálatnál alkalmazott kérdőív segítségével próbáltam megismerni. Hogy a mintavétel a lehető legjobban reprezentálja a gyermekotthonok véleményét, gyakorlatilag az összes a Főváros Önkormányzat által fenntartott gyermekotthont próbáltam megkérdezni, ami nagyrészt sikerült is. Sajnos a munka terjedelmessége miatt néhány otthon véleménye kimaradt – jellemzően az egészségügyi otthonok –, ám ez a mintavétel eredményét nem befolyásolja. A gyermekjóléti szolgálatokhoz hasonlóan a gyámok részéről is kiemelkedő együttműködést tapasztaltam, ami azt jelenti, hogy az összes, előzetesen telefonon egyeztetett kérdőív visszaérkezett.

Nézzük a válaszokat!

A választ adók 6,5% - ának nem volt kapcsolata gyermekjóléti szolgálatokkal, 77,5 %-nak néhány és 19,4%-ának minden illetékes gyermekjóléti szolgálattal volt kapcsolata már a rendeleti változás előtt is.

A gyámok szerint a rendelet módosítása előtt a kapcsolattartás legjellemzőbb formája (ha a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezte a kapcsolatfelvételt/együttműködést) a telefonálás volt, azaz a szolgálatok 29%-a kizárólag telefonon tartott kapcsolatot, 16% telefonon és személyesen is felkereste a gyermekotthont, 13% pedig telefonon, levélben és személyesen is tartott kapcsolatot. A fennmaradó 42% esetében a levelezést vagy személyes megkeresés, vagy telefonálás egészítette ki. Ez nagyban egyezik a gyermekjóléti szolgálatok véleményével.

Megállapítható tehát, hogy a rendeleti változás előtt, amennyiben volt kapcsolattartás, és azt a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezte, akkor jellemzően telefonon történt.

Ha a kapcsolattartást a gyám kezdeményezte, akkor a kérdőívet kitöltő gyámok 29 %-a szerint telefonon, levélben és személyesen is tartottak kapcsolatot a gyermekjóléti szolgálatokkal, 26% szerint telefonon és személyesen is, 16% szerint telefonon és levélben, 13% szerint csak telefonon, míg 7% szerint kizárólag személyesen találkozás formájában zajlott az együttműködés. A fennmaradó 10 % nem válaszolt erre a kérdésre. Ez nagyban eltér a gyermekjóléti szolgálatok által szolgáltatott adatoktól, hiszen szerintük egyrészt a gyámok 41 %-a kizárólag telefonon kereste meg őket, másrészt csak 29%-kal volt személyes kapcsolatuk, míg a gyámok adatai szerint a gyámok 62%-a tartott személyesen és még valamilyen formában kapcsolatot a gyermekjóléti szolgálatokkal.

Nem sikerült tehát hasonló adatot kapni a két adatszolgáltatótól a gyámok által kezdeményezett kapcsolatfelvétel/kapcsolattartás rendeletváltozás előtti módjáról. Ezt a kérdést különbözően látják a gyermekjóléti szolgálatok és a gyámok.

A kapcsolatfelvétel-kapcsolattartás módja a rendelet módosítása után a gyámok szerint a következőképpen alakult (a gyermekjóléti szolgálatok által szolgáltatott adatok a könnyebb összevethetőség érdekében zárójelben szerepelnek):

A gyámok által kezdeményezett kapcsolattartás a választ adók 32 %-a (18%) szerint telefonon, levélben és személyesen történt, 23% (6%) telefon és személyesen, 23% (29%) telefonon és levélben kezdeményezte/valósította meg a kapcsolattartást, míg 9%-uk (47%) kizárólag telefonon egyeztetett. A leggyakoribb kapcsolattartási módokban tehát nem történt változás a gyámok részéről.

A gyermekjóléti szolgálatok által kezdeményezett kapcsolattartás a módosítást követően a gyámok szerint az alábbi módon alakult:

Telefonon, levélben és személyesen aktívabbak lettek a gyermekjóléti szolgálatok 29% véleménye szerint (23%). 26% (41%) ítéli úgy, hogy telefonon és személyesen is jelentősen nőtt az aktivitás, míg a telefonon és levélben történő kapcsolattartás 19%-ra (18%) emelkedett. A kizárólag telefonos kapcsolattartás jelentős mértékben, 16%-ra (18%) csökkent. Az adatok sok hasonlóságot mutatnak. Talán leginkább az állapítható meg, hogy a rendelet módosítása előtti időszak adatai kevésbé pontosak. A gyermekjóléti szolgálatok által adott válaszok néha igen széles sávban mozognak, azaz értelem szerint az adatok nem az egyes szolgálatokra, hanem általánosságban igazak.

Ezen statisztikai torzítás ellenére is úgy tűnik, hogy a módosítás utáni időszokról egységesebbek a vélemények, és elmondható, hogy a gyermekjóléti szolgálatok aktívabbak lettek a kapcsolattartásban. Azaz: a kapcsolattartások 50%-ánál a személyes megkeresés is történik, és a kizárólagos telefonos megkeresések aránya 20% alá csökkent.

Változott-e a kapcsolatot tartó gyermekjóléti szolgálatok száma a rendelet módosítása óta?

Az erre a kérdésre választ adó gyámok 52%-a (28%) szerint a módosított rendelet óta nőtt a kapcsolatot tartó gyermekjóléti szolgálatok száma, míg 48%-uk (72%) szerint nincs változás. Az adatokból az derül ki, hogy ezt a kérdést is kissé másképp ítélik meg a gyermekotthonok és a gyermekjóléti szolgálatok, ám közös bennük, hogy mindketten növekedést jeleznek. Ha ehhez még azt is hozzátesszük a korábbi válaszok alapján, hogy a kapcsolattartás minősége is

javult, akkor bátran kijelenthetjük, hogy a gyámok és a gyermekjóléti szolgálatok között jelentősen javult az együttműködés.

Ha a gyermekjóléti szolgálat munkatársa a gyermekotthonba személyesen is ellátogat, akkor a választ adó gyámok 47%-a (12%) szerint csak azokat a gyermekeket keresi fel, akiknél éppen aktuális teendő van – felülvizsgálat, kapcsolattartás stb. A gyámok 30 %-a (47%) szerint ha a látogatásra sor kerül, akkor a gyermekjóléti szolgálat munkatársai minden illetékességükbe tartozó gyermeket meglátogatnak. A gyámok 7%-a (12%) válaszolta azt, hogy a szolgálatnál dolgozók csak a hazakerülésre esélyes gyermekeket látogatják, és csupán 3% (29%) látja úgy, hogy jellemzően a rendelet módosítása után bekerült gyermekeket keresik fel. (13% az „egyéb” kategóriába sorolta a látogatásokat. Pl.: *„Volt kint egy gyermekjólétis, de egyébként nem keresnek fel bennünket.”*)

Amint látható, jelentős véleménykülönbség tükröződik a gyermekjóléti szolgálatok és a gyámok adataiban. Mivel a TEGYESZ nyilvántartásában szerepelnek az ÁT-ba vételi előzmények, lehetőség nyílik arra, hogy az előzményeket összevegyük a gyermekjóléti szolgálatok által szolgáltatott adatokkal.

Nézzük meg tehát, hogy a TEGYESZ nyilvántartása szerinti előzmények tükrében kiket látogatnak a szolgálatok.

Előzményi kategóriák:

A gyermek saját kérésére került átmeneti nevelésbe

Családból közvetlenül, azaz valami konkrét esemény kapcsán, családgondozás nélkül

Alapellátás volt

Védelembe vétel

Egyéb helyről

Látogatás szerint, az összes 2003. szeptember 1-je után átmeneti nevelésbe vett gyermek százalékában (kerekítés miatt 102 %):

	Gyermek kér	Családból k.	Alapellátásból	Védelemb.	Egyéb
Látogatták	1 %	7 %	21 %	12%	8 %
Nem látogatták	2 %	7 %	15 %	16 %	13 %

A TEGYESZ nyilvántartásában szereplő előzmény szerinti csoportosítás a grafikonon látható. A nem látogatott gyermekek előzmények szerinti csoportosításában nincs összefüggés, maximum annyi állapítható meg, hogy a „gyermekjólétis és alapellátásos” előzménnyel

bekerült gyermekek aránya magasabb, mint az ilyen előzmény nélkül bekerült gyermekeké, tehát ebben a tekintetben teljesül a törvényalkotó azon szándéka, hogy a gyermekek átmeneti nevelésbe vételét lehetőleg meg kell előznie a gondozásnak. A látogatott gyermekeknél viszont látható, és részint az előzőkből következik, hogy azokat a gyermekeket intenzívebben látogatják, akikkel a gyermekjóléti szolgálatoknak volt már kapcsolata.

A két adatszolgáltató válaszaiból és az előzmények csoportosítása alapján a következőket mondhatjuk: a gyermekjóléti szolgálatok a fővárosban a nevelésbe vett gyermekek felét tudják jelenleg meglátogatni. A látogatásnál a gyermekkel korábban kialakult személyes kapcsolat a leginkább motiváló tényező. Ez nem mond ellent annak, hogy a gyámok szerint azokat a gyermeket látogatják, akikkel kapcsolatban aktuális teendő van. Véleményem szerint a gyermekjóléti szolgálatok szakmai rutinja körülbelül a rendeletmódosítás idejére alakult ki – ez szűken öt év, míg a gyermekotthonok, a gyermekvédelem a közelmúltban ünnepelte 100. születésnapját, így elfogadható a szolgálatok többségének azon véleménye is, hogy minden gyermeket látogatnak és azoké is, akik csak a rendelet módosítása után ÁT-ba vett gyermeket látogatják.

A gyermekotthonok látogatásakor a gyámok szerint vajon kivel találkozik a gyermekjóléti szolgálat családgondozója?

A látogatás során a gyámok 91%-a (94%) szerint a gyermekjóléti szolgálat munkatársai találkoznak a gyermekkel is, míg a kisebbség – 9% (6%) – véleménye szerint csak a kompetens felnőttet keresik meg.

Mivel erre a kérdésre adott válaszok mindkét válaszadó esetében nagy többséggel azt mutatják, hogy a gyermekjóléti szolgálatok családgondozói a gyermekekkel is találkoznak, ezért e válaszok nem igényelnek külön magyarázatot.

Ebben a kérdésben is megismerve a gyámok véleményét, megint egy gondolattal tovább lehet fűzni a válaszok alapján korábban megkezdett mondatot, azaz a gyermekjóléti szolgálatok a gyermekotthonokkal történő kapcsolattartásban aktívabbak lettek – nem feltétlenül a rendeleti változás következtében –, a kapcsolattartás minősége javult, azaz a személyes látogatások aránya növekedett a telefonos, levelezéses kapcsolattartás rovására, (feltételezem) annak érdekében, hogy a szolgálatok munkatársai az általuk korábban gondozott gyermekekkel találkozzanak.

Arra a kérdésre, hogy a gyám együttműködési kötelességének eleget téve küld-e értesítést a gyermekjóléti szolgálatnak a befogadásról, a következő válaszokat kaptam:

A gyámok 65%-a (94%) küld értesítést a gyermek befogadásáról, 35% (6%) nem küld értesítést. A gyermekjóléti szolgálatok megítélése ebben a kérdésben jelentősen eltér. Mivel a gyermekjóléti szolgálatokat konkrétan, gyermekenként is megkérdeztem arról, hogy a gondozásukból ÁT-ba vett gyermekekről kaptak-e értesítést, feltételezem, hogy az ő adatuk megbízhatóbb. (Nem a bántás szándékával, ám enyhe malíciával azért szeretném megkérdezni: Lehet, hogy a gyámok sem tudják mindig, mennyi mindent tesznek meg a hatékony együttműködés érdekében?)

Amint az a gyermekjóléti szolgálatoknál is megfigyelhető volt, amikor valaki saját vélt vagy valós mulasztásáról szolgáltatott adatot, gyakoribbá váltak a szöveges kiegészítések. Például: „A gyermekjóléti szolgálat is jelen van az elhelyezési tanácskozáson is, ott értesül a gondozási helyről. Vagy a gyámhivaltól kap értesítést.” „A TEGYESZ-nek küldök.” „Nem gondolok rá.”

A következő, „Küld-e értesítést az átmeneti nevelés megszüntetéséről?” kérdésre adott válaszok nyomán az alábbi eredményt kaptam:

A gyámok 68%-a (94%) küld, 29%-a (6%) pedig nem küld értesítést a megszüntetésről. A magyarázat a fentiekkel szinte teljes mértékben megegyezik, egyetlen kivétellel, ugyanis egy gyermekotthonban még nem volt ilyen eset. (Biztosan nagykorúvá sem vált náluk senki.)

A gyámok válaszai azonban felvetnek néhány kérdést. Miért kell küldeni értesítést a befogadásról vagy az ÁT megszűnéséről, ha a gyermekjóléti szolgálat amúgy is jelen van – ha jelen van – az elhelyezési értekezleten, és a gyámhivatal is küld egy példányt a határozatból a gyermekjóléti szolgálatnak. Miért nem kell viszont értesítést küldeni akkor, ha a gyermek gondozási helye változik meg – ilyenkor is jelen van a gyermekjóléti szolgálat –, vagy nem változik a gondozási hely, viszont a gyermek pl. büntetés-végrehajtási intézménybe kerül.

Nem tűztem ki célul, hogy vizsgáljam, kinek a jóvoltából változik vagy marad változatlan a kapcsolattartás/együttműködés, és azt sem, hogy a két különböző feladatot ellátó intézmény saját és a másik munkájának az értékelését vizsgáljam, ám halvány – szubjektív – következtetések a kapott számokból mégis levonhatók.

A saját munkáját a saját szemszögéből általában mindkét ellátó pozitívabban ítéli meg a valóságosnál – kivétel a befogadásról való értesítés küldése. A másik ellátó munkáját mindkét ellátó gyengébbnek ítéli meg a valóságosnál a saját szemszögéből – kivétel a befogadásról történő értesítés. Ami kis különbségnek látszik: a gyermekjóléti szolgálatok kevésbé ítélik „gyengének” a gyermekotthonok munkáját, mint a gyermekotthonok a gyermekjóléti szolgálatokét. Ennek okát nem ismerjük. Annyi a kérdőívekből kiderült, hogy mindkét ellátó 100%-ban igényelné a másikkal történő szorosabb együttműködést. A gyermekjóléti szolgálatok részéről ennek egyértelműen esetkonferencia formájában kellene megvalósulnia.

Nézzük, mit vár a gyám/gyermekotthon a gyermekjóléti szolgálattól?

A gyámoknak/gyermekotthonoknak nem rajzolódik ki konkrét igényük a gyermekjóléti szolgálatok felé, hiszen mondhatni, ahány válasz, annyi módozatban szeretnék a gyámok a lehetséges együttműködési formákat igénybe venni. Más csoportosításban viszont azt kapjuk,

hogy leginkább ügyintézési, családgondozási feladatok ellátását, majd környezettanulmány készítését igényelnék, és legkevésbé az esetmegbeszélést. Ez viszont a gyermekjóléti szolgálatokéhoz képest, melyek leginkább ez utóbbit szeretnék szorgalmazni, eltérő megközelítése az együttműködésnek. Az együttműködés javításához véleményem szerint szükség lenne az álláspontok közelítésére. Lehet, hogy az egymásról a valóságosnál rosszabb kép kialakítását is pozitív módon befolyásolnák az esetmegbeszélések.

Betekintést nyerhettünk hát a gyámok és gyermekjóléti szolgálatok együttműködésének egy kis szeletébe. Igazolódtak-e a preconcepciók? Hasonlítsuk össze őket a válaszokkal.

1. Az első hipotézis szerint a rendeleti változás előtt a kapcsolattartás/együttműködés a gyermekjóléti szolgálatok és gyermekotthonok között egyáltalán nem működött, vagy nagyon esetlegesen és ritkán jött létre, leginkább telefonon és levélben történt. Személyes találkozás nem volt.

A válaszok alapján megállapítható, hogy a rendeleti változás előtt, amennyiben volt kapcsolattartás, és azt a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezte, akkor jellemzően telefonon történt.

Nem sikerült hasonló adatot kapni a gyámok által kezdeményezett kapcsolatfelvétel/kapcsolattartás rendeletváltozás előtti módjáról.

2. Feltételeztem, hogy a változást követően sem történt jelentős változás. A gyermekjóléti szolgálatok a rendkívül nagy esetszám miatt az átmeneti nevelésbe vett gyermekeket nem látogatják, vagy csak kivételes esetben, ha valami konkrét feladatot kell teljesíteni. (pl. felülvizsgálthoz javaslat készítése) A gyermekjóléti szolgálatok és a gyámok közötti kapcsolat/együttműködés jellemzően telefonon történik.

A kapott válaszok alapján megállapítható, hogy a gyermekjóléti szolgálatok aktívabbak lettek a kapcsolattartásban, azaz: a kapcsolattartások 50%-nál a személyes megkeresés is megvalósul, és a kizárólagos telefonos megkeresés 20% alá csökkent.

Mivel lehetőségem nyílt a gyermekotthonok válaszainak csoportosítására, megnéztem, hogy a csecsemőotthonok véleménye eltér-e az átlagtól. Szerencsére nem kellett csalódnom. A csecsemőotthonok szerint a gyermekjóléti szolgálatok 80%-a együttműködik velük.

3. A következő feltevés így szólt: a gyermekotthonok/gyámok szinte mindegyike küld értesítést a gyermek befogadásáról, ám ez a gyermek átmeneti nevelésének megszűnésekor már nem jellemző, a gyermekjóléti szolgálatok az illetékes gyámhivataltól szereznek tudomást az ÁT megszűnéséről.

A válaszok azt igazolják, hogy a gyámok szinte minden esetben küldenek értesítést a gyermekjóléti szolgálatoknak a befogadásról és az átmeneti nevelés megszüntetéséről, még akkor, ha egy némely gyermekotthonban „nem tudnak” erről a tevékenységükről vagy nem tartják feladatuknak az értesítés kiküldését.

4. Előfeltevéseim szerint a gyermekotthonok igényelnék az együttműködést a gyermekjóléti szolgálatokkal, ám jobban bíznak a saját családgondozójukban. A gyermekjóléti szolgálatot azért keresik meg, hogy a saját családgondozó által szerzett információkat kontrollálják, megerősítsék. Ezt telefonon is meg lehet tenni. Az esetmegbeszélés nem jellemző.

A gyermekjóléti szolgálatok igényelnék az együttműködést a gyermekotthonokkal, ám kevés a kapacitás.

A gyámok és a gyermekjóléti szolgálatok valóban 100%-ban igényelnék az együttműködést, ám nem történt egyeztetés, hogy az milyen formában valósuljon meg. Konkrét elképzelése a gyermekjóléti szolgálatoknak van, hiszen ők az esetmegbeszélést tartanák a leghatékonyabb együttműködésnek. A gyermekotthonok még nem fogalmazták meg a maguk számára az együttműködés formáját, és ez utalhat arra, hogy a bizalom még nem megfelelő mértékű a gyermekjóléti szolgálatok felé a gyermekotthonokban. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a bizalom jelenleg egyirányú, mely a gyermekjóléti szolgálatok felől érzékelhető.

A bizalmatlanságot a kérdőívtől függetlenül is érzékelem a hétköznapiakban. A munkám során gyakran elhangzik a gyermekotthonok részéről, hogy nem működik az alapellátás, értve ezen a gyermekjóléti szolgálatokat. Megragadom az alkalmat, hogy kiemeljem a törvényből az alapellátás feladatait ellátó intézményeket, azért, hogy láthatóbbá válják: annak ellenére, hogy az alapellátás feladatainak koordinálása a gyermekjóléti szolgálat feladata, az alapellátás nem egyenlő a gyermekjóléti szolgálattal.

Gyermekjóléti alapellátások tehát a következők:

gyermekjóléti szolgálat, bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet, helyettes szülő, gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona.

Végezetül: a gyermekotthoni gyámok és a gyermekjóléti szolgálatok együttműködésének vizsgálata során, túl azon, hogy örömmel töltött el a gyermekekkel való találkozás, ismét eszembe jutott egy korábban megfogalmazott szakmai dilemmám.

A gyermekek átmeneti nevelésbe vételét jellemzően meg kell előznie családgondozás. Ez a gondozási folyamat sokszor igen küzdelmes, gondozottnak és gondozónak egyaránt, és esetenként sok fájdalommal, sérüléssel jár. Az átmeneti nevelésbe vétel minden esetben kisebb-nagyobb mértékű kudarcot jelent a családgondozó számára. Sokszor a szülő a családgondozó „ellenfelévé” válik. Fontos lenne ezért megvizsgálni, hogy akadályozza-e a gyámokkal és a szülőkkel való együttműködést a korábbi gondozás. Az átmeneti nevelésbe vételkor szükséges-e az esetátadás, vagy a további gondozást mindenképpen előznie meg egy esetmegbeszélés, akár a gyámmal közösen?